

УДК

В.Р. Коновалець

Національний лісотехнічний університет, Львів, Україна,
ORCID: 0009-0000-9994-3508

ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація:

Тези присвячені дослідженню сталого розвитку територіальних громад в умовах сучасних викликів та післявоєнного відновлення України. Основна увага зосереджена на ролі партнерства між державою та громадами у сприянні економічному зростанню на місцевому рівні. Розглядаються основні напрями співпраці, включаючи державні програми фінансової підтримки, залучення інвестицій та розвиток місцевого підприємництва. Висвітлюються приклади успішної співпраці, а також виклики, що постають перед громадами у процесі відновлення економіки та забезпечення стійкого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, економіка, громада

Після значних руйнувань, що стало наслідком війни, Україна зіткнулася з викликами у відновленні інфраструктури, що є необхідною умовою для функціонування економіки та покращення якості життя громадян. Сьогодні питання сталого розвитку територіальних громад стає ще більш актуальним, оскільки саме громади відіграють ключову роль у соціально-економічному відновленні країни. Економічна стійкість, екологічна відповідальність і соціальна справедливість є основними орієнтирами для забезпечення довгострокового процвітання на місцевому рівні.

Місцевий економічний розвиток— це процес взаємодії та синергії дій органу місцевого самоврядування, бізнес-спільноти, інституцій громадянського суспільства та інституційних партнерів, активних мешканців громади з метою сталого соціально-економічного розвитку громади та покращення життя її мешканців. Пріоритетними завданнями сьогодення для органів управління мають бути максимальна ефективність в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій, збереження / відновлення темпів економічного розвитку територіальної громади, створенню робочих місць, формування передумов для зростання надходжень до місцевих бюджетів. Планування сталого розвитку у громаді передбачає планування місцевого економічного розвитку із орієнтацією на три складові – соціальне благополуччя, рівний доступ всіх жителів до

публічних послуг, охорони здоров'я, чистоти довкілля, екологічної безпеки та захищеності.

При покладенні на територіальні громади забезпечення планування сталого розвитку, місцева влада України на сьогоднішній день перебуває в наявності низки проблем, серед яких, зокрема є:

- спад економіки, нерозвинута інфраструктура;
- брак водних ресурсів, забруднення, деградація ґрунтів, забруднення повітря;
- незадовільні засоби утилізації твердих, небезпечних та токсичних відходів;
- обмежений доступ до безпечних джерел енергії;
- бідність населення, безробіття, соціальна та територіальна нерівність, тощо.

Зазначені вище проблемні питання тісно пов'язані між собою і тому потребують застосування інтегрованого підходу, а місцевий розвиток повинен розглядатись як складова системи стратегічного планування розвитку громади. Саме тому під час війни держава України продовжує підтримувати сталий розвиток територіальних громад через різні програми та ініціативи, спрямовані на забезпечення економічної стабільності, відновлення інфраструктури та підтримку соціальних і екологічних проєктів. Однією з таких програм є Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), який фінансує проєкти модернізації та відновлення інфраструктури, зокрема шкіл, лікарень і транспортних шляхів. Програма "Велике будівництво" зосереджується на відновленні критичної інфраструктури, включаючи будівництво доріг і мостів, які постраждали під час війни. Фінансова децентралізація надає громадам більше незалежності у розпорядженні коштами для реалізації місцевих проєктів, спрямованих на розвиток економіки та інфраструктури.

Програма "єВідновлення" допомагає відновлювати житло та інфраструктуру, пошкоджені війною, надаючи фінансову підтримку громадянам та громадам. Крім того, держава активно залучає міжнародну допомогу та грантові програми для відновлення громад, що дозволяє залучати додаткові кошти на екологічні проєкти та інвестиції у відновлювану енергетику. Програма підтримки малого і середнього бізнесу створює умови для розвитку підприємництва в громадах, що допомагає підтримувати економічну стабільність і створювати нові робочі місця. Одночасно реалізується програма енергетичної безпеки, яка допомагає громадам впроваджувати енергозберігаючі технології та використовувати відновлювані джерела енергії. Особлива увага приділяється програмі соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, яка забезпечує житлом, соціальними послугами та підтримкою тих, хто постраждав від війни.

Війна змусила багато громадян залишити свої домівки, і громади активно працюють разом з державою для інтеграції ВПО. Спільні зусилля включають

облаштування тимчасового житла, надання соціальних послуг, працевлаштування та освітні програми. Наприклад, у громадах Львівської, Вінницької та Івано-Франківської областей успішно організовано тимчасове житло для переміщених осіб, а також курси перекваліфікації та психологічну підтримку.

Окрім того, держава підтримує екологічні ініціативи через грантові програми для відновлення природних ресурсів і впровадження "зелених" технологій у громадах. Ці програми допомагають забезпечити сталий розвиток громад навіть під час війни, створюючи умови для економічної, соціальної та екологічної стійкості на місцевому рівні.

Теоретичні основи імплементації принципів сталого розвитку відображені в низьці наукових праць та методичних матеріалів, які видані в Україні. Так, приміром, корисним щодо цього є посібник «Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період» (5). Його розроблено в межах реалізації проекту «Формування програм місцевого економічного розвитку через інтеграцію переміщених підприємств і ВПО в економічне життя місцевих громад» та став можливим завдяки Агентству США з міжнародного розвитку (USAID) та щирій підтримці американського народу через Проєкт USAID «ГОВЕРЛА». В ньому зазначені рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо розвитку територіальних громад. Звідси можна виділити 3 аспекти. Перше, що пропонується, це створити центр залучення інвестицій. Це інституція, діяльність якої спрямована на формування і поширення інформації про інвестиційні можливості і переваги території, та яка здійснює супровід бізнес-інвестицій у територіальну громаду. Перевагами для територіальних громад від створення центрів залучення інвестицій можуть бути:

- підвищення інвестиційної привабливості територіальної громади;
- налагодження довіри та взаємодії між органом місцевого самоврядування та потенційним інвестором;
- формування детальної інформаційної бази про територіальну громаду та її представлення (зокрема, за допомогою інформаційних панелей dashboard) як ефективних інструментів контролю і аналізу даних);
- формування бізнес-кейсів для інвестування;
- розвиток місцевого бізнес-середовища.

По-друге, це бізнес-інкубатор. Це організація, діяльність якої спрямована на підтримку суб'єктів малого та середнього підприємництва на ранніх стадіях їх діяльності шляхом надання на певних умовах на визначений час спеціально обладнаних приміщень й іншого майна, консультаційних, бухгалтерських, юридичних та інших послуг, що є чудовою підтримкою на початку розвитку. Користь для органів місцевого самоврядування у створенні та/або підтримці створення і функціонування бізнес-інкубатора полягає у формуванні сприятливих організаційно-економічних умов для розвитку малого і середнього

бізнесу на території громади. Адже особливістю і перевагою бізнес-інкубатора як інституції підтримки підприємництва є спрямованість на чітко визначену цільову аудиторію –підприємців-початківців. Бізнес-інкубатор пропонує їм приміщення, матеріально-технічну базу, а також консультаційно-інформаційний супровід у веденні власної справи. Важливо, що у вітчизняному законодавстві також акцентовано увагу на ролі створення і розвитку бізнес-інкубаторів як перспективного напрямку підтримки підприємництва у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів і кадрів ведення бізнесу. Перевагами для територіальних громад від використання цього інструменту місцевого економічного розвитку є : підвищення конкурентної привабливості територіальної громади; формування середовища взаємодії між органом місцевого самоврядування, бізнесом, мешканцями у умовах взаємної довіри, прозорості та чесності; розвиток культури підприємницької діяльності та зниження рівня тінізації бізнесу.

По-третє, соціальне підприємництво – це інструмент соціальної підтримки, пов'язаний зі здійсненням підприємницької діяльності, метою якої є не лише отримання прибутку, а й досягнення соціального і/або екологічного ефекту. Тобто це працюючий бізнес, який першочергово орієнтований на вирішення конкретного соціального завдання. Це можуть бути завдання різного роду: працевлаштування і забезпечення соціальної інтеграції представників вразливих і незахищених верств населення; спрямуванням прибутку від власної діяльності на досягнення соціального впливу; виробництво товарів чи наданням послуг, які спрямовані на вирішення соціальної та/або екологічної проблеми; або поєднанням цих методів. При цьому, отриманий чистий дохід не присвоюється чи розподіляється між засновниками, але інвестується на досягнення соціальної мети, з якою це підприємство було створене. Тобто, якщо для будь-якого підприємства соціальна діяльність є побічною і необов'язковою, для соціального підприємства – це основна функція. Війна спровокувала суттєве збільшення кількості соціально незахищених осіб в Україні (зумовлене внутрішнім переміщенням великої кількості населення, втратою майна, зниженням рівня доходів людей та підвищенням частки осіб за межею бідності). Тому підтримка соціального підприємництва на рівні територіальних громад, куди переселилася велика кількість ВПО, є вагомим аспектом їх інтеграції.

Отже, сталий розвиток громад під час війни в Україні набув великої актуальності і вимагає глибокого переосмислення традиційних підходів до управління територіями, економічного планування та соціального забезпечення. Війна не лише завдала значних руйнувань інфраструктурі та економіці, але й поставила громади перед необхідністю адаптуватися до нових викликів, які включають соціальні, економічні та екологічні аспекти. У таких умовах стало очевидним, що успішне відновлення залежить від здатності місцевих громад не просто відбудувати втрачене, а трансформуватися у більш стійкі, гнучкі та самодостатні системи, здатні протистояти новим загрозам і використовувати кризу як можливість для інновацій та прогресу.

Одна з ключових ідей сталого розвитку під час війни полягає в тому, що громади повинні ставати не просто реципієнтами допомоги, а активними учасниками відновлювального процесу. Це означає, що місцева влада, бізнес і громадянське суспільство повинні діяти спільно для формування нових моделей розвитку, заснованих на принципах співпраці, прозорості та довіри. Важливо забезпечити такі умови, за яких економічна система громади стає більш стійкою до зовнішніх потрясінь. Це включає розвиток локального підприємництва, залучення інвестицій, а також підтримку малого та середнього бізнесу.

Ще одним важливим напрямом є розвиток екологічної складової сталого розвитку. Війна спричинила значне забруднення довкілля, руйнування екосистем і порушення екологічної рівноваги. Однак це також відкриває можливості для впровадження інноваційних рішень у сфері "зелених" технологій, енергозбереження та відновлюваних джерел енергії. Використання таких технологій не лише сприятиме відновленню екосистем, але й створить нові робочі місця та можливості для розвитку місцевого бізнесу, зокрема в галузі відновлюваної енергетики. Співпраця громади, держави та міжнародних партнерів у реалізації екологічних проєктів може значно підвищити рівень енергонезалежності громад і сприяти вирішенню проблем забруднення.

Отже, незважаючи на значні зусилля, спрямовані на підтримку сталого розвитку громад під час війни, цей процес ще потребує суттєвого розвитку та вдосконалення. Однією з основних проблем є недостатня інтеграція стратегічних підходів до місцевого розвитку. Багато громад все ще не мають чітко визначених стратегій, які б враховували як поточні виклики, так і довгострокові перспективи. Така відсутність системного планування заважає ефективному використанню ресурсів і призводить до фрагментарних рішень, які можуть не мати тривалого ефекту. Крім того, необхідне вдосконалення інституційної спроможності місцевих органів влади. Навіть з наявними інструментами фінансової децентралізації багато громад стикаються з проблемами у використанні коштів та управлінні інфраструктурними проєктами. Недостатня компетентність і досвід деяких управлінців, а також відсутність систематичного навчання та підвищення кваліфікації, знижують ефективність реалізації програм сталого розвитку. Також існує потреба у посиленні громадянської участі. Багато громадян не залучені до процесів прийняття рішень на місцевому рівні, що обмежує можливості громадянського контролю та спільного планування розвитку. Залучення активних мешканців до розробки місцевих стратегій, бюджетного планування та контролю за виконанням проєктів могло б значно підвищити якість управління та забезпечити прозорість процесів. Ще один аспект, який заслуговує на увагу, — це управлінська спроможність громад. Війна оголила не лише слабкі сторони інфраструктури, але й управлінські проблеми багатьох громад. Тому важливо, щоб поряд з відновленням економіки й інфраструктури, громади інвестували в підвищення ефективності місцевого управління. Це передбачає не лише підвищення професіоналізму місцевих управлінців, але й забезпечення

прозорості та підзвітності органів влади перед громадянами. Використання цифрових технологій і впровадження інструментів електронного урядування можуть значно підвищити ефективність управління та полегшити процес планування й реалізації сталого розвитку.

Джерела:

1. Територіальні громади як лідери якісних змін сталого розвитку. *Екологія підприємства*. URL: <https://ecolog-ua.com/news/terytorialni-gromady-yak-lidery-yakisnyh-zmin-stalogo-rozvytku>
2. Державна фінансова підтримка громад через ДФРР. *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35640.html>
3. Сторонянська І., Патицька Х. Місцевий економічний розвиток в територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період. Львів : Посіб. для органів місцевого самоврядування, 2022. 75 с. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf>